

Иншооти «Головной», ки 28-29 апрели соли чорӣ сарчашмаи ихтилофи нав миёни кирғизхову тоҷикон гардид, як навъ сарбанди дарёи Исфара буда, барои обтаксимкунӣ хизмат мекунад. Солҳои тӯлонӣ танзими мачрои об мутобики талаботи се кишвар – Тоҷикистон, Қирғизистон ва Ўзбекистон сурат мегирифт. Шорехи масоили сиёсӣ Неъматулло Мирсаидов муътақид аст, ки иншоот монанди пештара бояд дар каламрави тоҷикон бимонад, то ки таксимои одилонаи об миёни кишварҳои ҳамсоя, мисле ки то ин вақт буд, таъмин шавад.

Барои хифзи манфиатҳои кишвар ба по хеста, фарзандони шердиди халки мо аз шаҳраки Хочаи Аъло, низомиёни мо хун рехтанд. Баъзеи онҳо чони худро қурбон намуданд, бисёр касон захмӣ шуданд, ки миёни онҳо раиси шаҳри Исфара Баҳоваддин Баҳодурзода низ буд.

Дар ин ҷо канали қирғизии Тортқўл аз дарё оғоз мегирад. Садди бетонӣ ва якчанд дарғот барои танзими мачрои об мувофики талаботи се кишвар – Тоҷикистон, Ўзбекистон ва Қирғизистон сохта шудаанд. Тоҷикистон ва Ўзбекистон аксаран аз ҳуди дарё об мегиранд, Қирғизистон – тариқи канали худ, ки обро ба обанбори Тортқўл рағона мекунад. Аз ин обанбор дар баробари Қирғизистон заминҳои Тоҷикистон низ бо об таъмин мешаванд.

Ин қўли сунъӣ 90 млн кубометр ғунҷоиш дорад. Обанбор маъмулан тобистон, вақте об дар хавзаи дарё фаровон аст ва дар тирамоҳу зимистон, замоне ки дар поёнобҳо барои кишоварзӣ истифодаи об коҳиш меёбад, пур карда мешавад. Баъди пур шудани қўл боқимондаи обро тариқи обпарто ба хавзаи дарё бармегардонанд. Тўли тамоми замони истифодабарӣ аз обанбор боре набуд, ки он пур нашуда бошад. Хуллас, онҳо ҳеҷ гоҳ камбуди об рӯй наметоҳад.

Лоихаи сохтмони канал ва обанбор «умумииттифоқӣ» буд ва обёрии заминҳои навро ҳам дар ҳудуди Қирғизистон ва ҳам дар Тоҷикистон пешбинӣ менамуд. Пул барои иҷрои лоиҳаҳои қалонмиқёси дорои аҳамияти иттифоқӣ одатан аз ҳазинаи давлатии Шўравӣ ҷудо карда мешуд. Соли 1968, хангоме ки канал ханўз бунёд мешуд, мувофики лоиҳа Қирғизистон обгир – иншооти оби «Головной»-ро сохт. Аммо азбаски саршавии канали Тортқўл аз каламрави Тоҷикистон буд, иншоот низ дар каламрави Тоҷикистон монд.

Бояд кайд намуд, ки канал дар дарозии худ чанд маротиба худуди Тоҷикистонро бурида мегузарад. Азбаски ин дарёи сунъӣ марзгузар аст, ба манфиати ду кишвар хизмат мекард. Давлат ҳам ягона буд, аз ин сабаб дар истифода мушките пеш намеомад. Танҳо ба эътибор гирифтани лозим меомад, ки тартиби нави тақсими ба заминҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон зарар нарасонад. Ин сабаб гардид, ки соли 1980 низомии нави обтақсимкунӣ таҳия шавад. Онро ҳарсе кишвар эътироф намуданд.

Вале бо ба даст овардани истиклолият мақомоти обии Қирғизистон фаромарзӣ будани канали Тортқўло фаромӯш карданд. Онҳо даъвои соҳибӣ бар худудеро низ пеш оварданд, ки онҳо нуктаи обгирӣ воқеъ буд. Тартиби тақсими об низ дигар қонеашон намасохт, ҳарчанд онро Комиссияи байнидавлатии обӣ дар рафти вохӯри дар Алмаато соли 1992 аз нав тасдиқ карда буд. Тибқи мувофиқа, об ин ҳел тақсим мешуд:

Тоҷикистон – 55%;

Қирғизистон – 37%;

Ўзбекистон – 8%.

Эҳтимол, Қирғизистонро пеш аз ҳама чихате қонеъ намекунад, ки тартиби мавҷудаи обтақсимкунӣ қатъӣ обро ба канали Тортқўл аз 1 апрел то 31 май пешбинӣ мекунад. Ду моҳ нуктаҳои аҳолинишини соҳилҳои канал дар ҳаҷми барои обёрӣ кофӣ об намегиранд. Инчунин пеш аз ҳама айли қирғизии Қоктош, айли навапайдои ҳурди Чек ва яқчанд хоҷагии деҳқонӣ дар қонеъи канал дар назаранд. Ҳарчанд тарафҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон, ки дар мавсими қамобӣ оби қарёро ба қуррагӣ мегиранд, дар як ҳафта як бор ба канали Тортқўл об медиҳанд, то ки аҳолии қад-қадӣ канал – ҳам қирғизон ва ҳам тоҷикон бе об намонанд.

Эҳтимол қорар, ки назари ҳамсояҳо ба ояндаи қуртар аз ин қавона аст. Бо қарназардошти тағйироти иқлимӣ ва қамшавии захираҳои об ҳукумати Қирғизистон назди худ ҳадаф қузоштааст, ки ҳар қое имқон бошад, қамбаъҳои обро зери назорати худ қирад. Яқинан аллақай нақшаҳои маҳфии вучуд қоранд, ки қабл аз ҳама ба қарҳои Исфара, Сўх, Қоча Боқиргон алоқаманданд. Беҳуда нест, ки дар сатҳи ҳукумат қойҳои «Головной» қамқун иншооти қорои аҳамияти стратегӣ арзёбӣ шудааст. Аз ин қў, ақар

хамсояхо ин китъаро ба даст оранд, хавфи калоне вучуд дорад, ки дар огози баҳор даххо ҳазор гектар заминҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон бе об мемонанд, зеро ҳаҷми об дар хавзаи дарё дар моҳҳои апрел-май то сатҳи камтарин – 3-4 кубометр коҳиш меёбад. Аз ин кам ҳам мешавад. Оянда чӣ мешавад, пешгӯӣ кардан душвор аст. Бинобар ин ба ихтиёри як ҷониб додани тақсими об ҳатарнок ба назар мерасад. Чун дар хотир бояд дошт, ки вақти низоъҳои соли 2020 ва пештар аз он чанд маротиба канали хокии тоҷикии Ҷӯйи Калон (киргизҳо онро Кайирма меноманд), ки тақрибан ба пуррагӣ хоҷагии истехсолӣ-кооперативии «Чоркӯҳ» ва ҳуди ҷамоати Чоркӯҳро бо об таъмин мекунад, хушк карда шуда буд.

Аз инҷо хулосае бармеояд: ҳукумати мо, аъзои Комиссияи байналмилалӣ оид ба марзгузори ва аломатгузори сарҳад ба ҳеҷ вазҳ набояд ин китъахоро ба даст хамсояхо диҳад. Ва ҳукумати Ўзбекистон ҳам набояд дар канор монад, зеро ҷор ноҳияи ин давлат қисман обро аз хавзаи дарёи Исфара мегиранд. Ва хамсояхо гардондани оби дарёи Сӯхро ҳам дар нақша доранд.

Қаблан, то ҷое медонам, дар иншооти «Головной» муҳандисон-мелиораторҳо аз се кишвар менишастанд, дар солҳои охир – танҳо аз Тоҷикистону Қирғизистон, аммо бо омадани низомиёни қирғизистонӣ ҳамкорҳои сохторҳои оби ду кишвар ба душворӣ печиданд, ба амнияти мутахассисон таҳдид ба миён омад ва онҳо дар ин шароит, аз сабаби ҳузури низомиёни қирғиз на ҳама вақт ҷуръат мекунанд вазифаҳои ҳудро ба пуррагӣ адо намоянд.

Имрӯз «Головной» яке аз китъаҳои бахшӣ мебошад. Қирғизистон ба сифати далели асосӣ аз ҷониби ЧШС Қирғизистон сохта шудани онро дар соли 1968 пеш меорад. Тоҷикистон меғӯяд, иншоот дар қаламрави тоҷикон воқеъ аст. Комиссияи байналмилалӣ бояд мақоми ин китъа ва иншоотро муайян намояд, ҳар гуна тағйироти принсипи тақсими обро бо Ўзбекистон ба мувофиқа расонад. Ба ҷониби қирғиз он усули ҳалли масъаларо пешниҳод намудан бамаврид аст, ки Тоҷикистон ва Ўзбекистон хангоми муқаррар кардани мақоми НБО Фарҳод ба қор бурданд. Вале бо қаме тағйирот: замин аз Тоҷикистон, иншоот аз Қирғизистон, идорақунӣ – сетаарафа. Мансуб ба Тоҷикистон доништа шудани китъа ҳеле муҳим аст, чун дар ин ҳолат ҳар кишвари ҳориҷӣ, аз ҷумла Қирғизистон, аз ҳуқуқи дохил намудани низомиёни ҳуд ба он маҳрум меғардад. Ин ҳамчунин аз он дидагоҳ муҳим аст, ки ба ихтилофҳо дар яке аз минтақаҳои бахшии марз хотима меғузорад.

Меҳостама таваҷҷуҳи аъзои Комиссияи байниҳукумати ро ба он қалб созама, ки ҳар қарори диғар, ки ҳузури низомиёни кишвари хамсояро дар ин китъа ва супоридани функсияи

идоракуниро ба ҳамсоҷа пешбинӣ мекунад, метавонад моро ба оқибатҳои фалокатбор
барои аҳолии навоҳии Исфара ва Конибодом, инчунин барои экологияи қисмати қалони
водиҳои Фарғона дучор кунад.

Неъматулло Мирсаидов, шорехи сиёсӣ